
С. Ордівський

СРІБНИЙ ЧЕРЕП

ІСТОРИЧНА ДРАМА В 4-ОХ ДІЯХ.

Інсценізував П. Пилипенко

Канада

С. Ордівський

С РІБНИЙ ЧЕРЕП

Історична драма в 4-ох діях.

Дієві особи:

Богдан Хмельницький	Текля - дівчина
Виговський	Болконов - москаль
Верещака - чернокирейник	Ганна - його жінка
Пуэина - чернокирейник	Курякін - москаль
Четвертинський -чернокирейник	Жид - коршмар
Буланий - полковник	1-ий Москаль
Пушкар - полковник	2-ий Москаль
Осаул	Лікар
Браницький	

З інсценізував П.Пилипенко

Канада

ДІЯ І.

Середина кімнати в корпі.

ЯВА І.

Входять пані: Куракін і Болконов.

КУРАКІН. Ну, я випили ми здорово. А тобі хіба не час до твоєї жінки? Га! Ну, але гарна вона з біса, хай тебе трястя! Я на віть не знав, що тут на Україні такі гарні бісові дочки... Де - де, у нас!

БОЛКОНОВ. Знав я де шукати жінки, га?

КУРАКІН. Ти, чуєш, Болконов! А хіба багата вона така, як гарна? Що? Має старий Чагарський грошики?

БОЛКОНОВ. Має! Ще скільки їх має!

КУРАКІН. А як не дасть?

БОЛКОНОВ. Ну, хай спробує!

КУРАКІН. Так що ж? Відішлеш йому дочку?

БОЛКОНОВ. Е, це ні! Але вже я найду спосіб, щоб дістати від нього посаг. Найважніше, що знаю вже, де його шукати.

КУРАКІН. Ну? Ну? Де?

БОЛКОНОВ. Коштувало мене це трохи, коштувало, доки я це вивідав; але тепер знаю.

КУРАКІН. Та кажи!

БОЛКОНОВ. Е, воно не так легко. Врешті ще не час. Зпершу треба буде зі жіночкою побавитись. А щойно пізніше поговорити зі старим.

КУРАКІН. Щось мені тільки цей брат твоєї Ганни не подобається

БОЛКОНОВ. Умгу, запорожцем від нього тхне. Та що ж! Чи я буду з ним жити, чи він зі мною?

КУРАКІН. Я думаю, що він не хоче, щоб ти взагалі жив...

БОЛКОНОВ. /усміхнувся/. Я теж не хочу!

КУРАКІН. Та хоч скажи, чи великий цей скарб?

БОЛКОНОВ. Кажуть, що нічого собі. Можна собі за нього у нас з кілька тисяч душ купити.

КУРАКІН. Фі-і-іть! Багаті ці чорти, а ніяк по них цього не можна пізнати. Всі вони якось і зпроста одягаються і говорять по простому. І чорт його зна, що сидить в ньому... А ти звідкіля довідався про цей скарб?

БОЛКОНОВ. Ік довідався; так довідався! - Ну, добраніч, уже ранок; а я жонатий...

КУРАКІН. Правда! Я теж жонатий, а ось, бачиш, сиджу тут самотою.

БОЛКОНОВ. /широко позіхнув/ Служба!

КУРАКІН. А ти як тут? Хіба ти що? Забув?

БОЛКОНОВ. Я не забув, але моя служба тепер починає бути щораз приємніша. /сміється/.

КУРАКІН. А най то чорт візьме!

БОЛКОНОВ. Ага! Ну, я йду.

КУРАКІН. Скажи там, хай мене швидко не будять.

БОЛКОНОВ. Гаразд! Скажу! /вийшов/.

КУРАКІН. /почав роздягатися. Пояс із кінджалом і пістолі положив на стіл, сів на ліжко/.

ДІАЛОГ 2.

ЧЕТВЕРТЬНСЬКИЙ. /Висуває зза завіси над дверми руку з револьвером і направляє на Куракіна. А згодом з'являється сам окутаний в чорну кересю/.

КУРАКІН. /Вхопився, щоб взяти пістолі, але вони на столі/. А ти що тут робиш?

ЧЕТВЕРТ. /Глумливо усміхнувся. Спокійно/. Широке питання, але я постараюся вам дати внедовзі вже на нього відповідь. Та поки ми розговоримось, я дозволю собі звернути вашу увагу, що це тільки в Москві говорять "ти" кожному, а в нас в Україні...

КУРАКІН. /Встав і підійшов до Четверта/. Ти знаєш, хаме, до кого ти говориш?

ЧЕТВЕРТ. Знаю, княже Куракін, /показав на пістоля/. але це може вистрілити.

КУРАКІН. /Підняв руку, щоб ударити Четверта. вдаряє його в живот ногою і той падає на ліжко/.

ЧЕТВЕРТ. Спокійно, княже! Не забувайте, що я є у вас в гостині й не личить мені вживати сили. Але якщо ви будете так говірливі, так будемо мусіти розмовитись інакше.

КУРАКІН. /піднявся/. Що ви хочете від мене?

ЧЕТВЕРТ. От бачите! Тепер то ви щойно зрозуміли мене. Правда? Навіщо ж кидатись і хвилюватись? Все одні, я так і знав що ми дійдемо до порозуміння. А то, бачите річ в тому, що я не бажаю від вас ні ваших дорогоцінних самоцвітів, що ви їх маєте на руках, ні ваших грошей, що ви їх маєте повні кішені, ні навіть вашого, безумовно, незвичайно цінного, а то просто й безцільного життя. Я вам те все дарую, а тільки попрошу у вас маленьку записочку.

КУРАКІН. Записочку? Яку записочку?

ЧЕТВЕРТ. Лист. Малий, незначний лист. Він зовсім не є такий вартісний, тільки, бачите, він мені дуже, дуже потрібний. Так дозвольте мені його, а все буде в порядку й ми не матимемо до себе ніяких жалів.

КУРАКІН. Не розумію!

ЧЕТВЕРТ. А воно таке зрозуміле! Ви хіба забули, що перед кількома днями, а то може навіть і вчора, бачите, я вже так докладно не пригадую, ваш приятель Болконов привіз

вам від вашого друга Золконського маленьке писанечко. От і я саме цього писанечка потребую.

КУРАКІН. А як я не віддам вам його?

ЧЕТВЕРТ. Чому ви б не мали віддати?

КУРАКІН. От просто... тому, що я вже не маю його...

ЧЕТВЕРТ. Це неправда, княже, ви мазте його.

КУРАКІН. А може я його вже знищив?

ЧЕТВЕРТ. Не годиться, княже, московському вельможі... брехати...

КУРАКІН. Значить як я вам не віддам його, то згину?

ЧЕТВЕРТ. Так! /чутки кроки за дверима. Скоро йде до дверей і оперся плечима об них/. Княже, одно слово й згинеш! /Крони стихли. Підходить до Куракіна, той дас мошонку. Четверт. розшморгнув, подивився до середини й сховав за пояс/. Може майно; може вигідне життя, а може жінку, дітей...

КУРАКІН. Не розумію вас!

ЧЕТВЕРТ. /Іде до дверей, ховає пістоль/ Во якби ви не мали нічого, то ви б таки закликали помочі! /Зклопився й вийшов/.

КУРАКІН. /Скоро надягає пояс і бере пістолі/.

ІВА 3.

Входить Ганна.

ГАННА. Ви сами, княже? Ілюна до вас?

КУРАКІН. Заходьте! Тут перед хвилем...

ГАННА. Що сталося?

КУРАКІН. Нічого, нічого... то я так...

ГАННА. Значить сьогодні, княже?

КУРАКІН. Ганно Матвієвно, ви надто ласкаві, надто ласкаві...

ГАННА. Не забудьте, княже! Я буду сама без сторожі і буду дуже боятись... Добре, княже? Добре?!

КУРАКІН. Що тільки скажете, Ганно Матвієвно, що тільки забажасте, все буде по вашій волі...

ГАННА. Так глядіть! Во де ж я вас інакше шукатиму?

КУРАКІН. Прийду, прийду! /Цілує руки/.

ГАННА. Княже! Аджех сторожа може надійти! /Вириває руки/. Ось, вже йде! Княже!

КУРАКІН. Хай приходить! Все одно! Хай приходить! Ганно Матвієвно, я вам тепер усе скажу, все! Я вже довше не можу сривати в тайні те, що палить мені грудь, що....

ГАННА. Може вип'ємо, княже?! Ну, за здоров'я й швидкий поворот Серйожі!

ІВА 5.

Входить Болконов.

ГАННА. Серйожа! Князь Куракін хоче випити за щасливий і швидкий твій поворот! Випиймо, княже! /всі п'ють/.

БОЛКОНОВ. Нам треба би ще поговорити!

КУРАКІН. /злякано/. Чого?

БОЛКОНОВ. Якто чого? Адже у мене ще немає листів?!

КУРАКІН. Ага! Правда, немає! Ну, так ходи, я тобі дам! Але слухай, Болконов знаєш, що маєш робити! Його пресвітла величність цар...

БОЛКОНОВ. Ну, ходім; ходім! Адже ніч, а дорога в Чигирин не така дуже близька.

КУРАКІН. Болконов! Або ти є післанцем його пресвітлої величності царя Великої і Малої Росії, або ти не є. А раз ти є, так тобі ніяка дорога не є близька, ні далека. А раз ти не є... /Всі виходять/.

ЯВА 5.

Входить Коршмар, а потім Ганна.

КОРШМАР. /Забирає порожній кухоль/.

ГАННА. /Входить і щось шепоче на вухо коршмареві/. Зрозумів?

КОРШМАР. Все буде, як ясна пані нахутъ! /виходить/.

ЯВА 6.

Входить Куракін.

КУРАКІН. Ох, Ганно Натвієвно!

ГАННА. І думаю чого ви баритеся? Болконов уже поїхав?

КУРАКІН. Так, поїхав! Обовязок перш за все! І тому-то, Ганно Натвієвно, дозвольте, що я поцілую вашу ручку! /цілув/.

ГАННА. І вам щось скажу. Ви навіть самі не знаєте, як я хотіла, щоб мій чоловік виїхав...

КУРАКІН. Невже?

ГАННА. Справді! Во подумайте, я-ж так хочу бавитись, хочу втіхи, радости життя, а тут майже нікого при мені немає, завжди похмури обличчя ваших земляків; завжди бренькіт зброй і такі нудні розмови, страх які нудні...

КУРАКІН. Нікоже ж це, Ганно Натвієвно, для вас розмови про державницькі справи нудні?

ГАННА. Невиносимо! Просто жахливо! І тих справ ненавиджу.

КУРАКІН. Неймовірно! Справді неймовірно! Чому? Скажу вам отверто; я думаю зовсім інакше.

ГАННА. Ви думали інакше? Тепер я з черги спитаю вас, чому?

КУРАКІН. Во так мені сказали!

ГАННА. Сказали? Хто?

КУРАКІН. Просто сказали, що всі українці дуже небезпечні, що їм не можна довіряти, що при них ніяких тайн не можна говорити, бо вони...

ГАННА. Бо вони? Ну, докінчіть, княже! Докінчіть! Що вони?

КУРАКІН. Ех! Дурниці! Ганно Натвієвно! Шкода говорити! Краще прощось інше.

ГАННА. Ні! Рішуче ні! Як не докінчите того, що ви хотіли сказати, так втечу до своєї кімнати й не покажуся вам на очі, доки Болконов не приїде.

КУРАКІН. От просто, сказали, що всі жінки на цій землі це - шпигунки...

ГАННА. Шпигунки? А це як?

КУРАКІН. Просто! Іншим жінкам хоч трохи можна вірити, але українкам то ні за мізиний палець.

ГАННА. А ви в це вірите? /образилась/.

КУРАКІН. Ви може гніваетесь на мене?

ГАННА. На вас? За віщо?

КУРАКІН. Ну, за те, що я вам сказав.

ГАННА. Я ж сама цього хотіла.

КУРАКІН. Так, але може воно вас вразило.

ГАННА. Вразило? Ні! Тільки думаю, що нам тепер треба розпрощатись.

КУРАКІН. Розпрощатись? А то з якої речі?

ГАННА. Хіба ж ви тепер не схочете зі мною повечеряти...

КУРАКІН. Я? З вами? Не схочу? Ганно Натвієво, ради його! А то чому?

ГАННА. Адже вам треба мене стерегтися!

КУРАКІН. /цілує її руки/. Ганно Натвієво! Та як таке говорити! Деж би я смів вам не вірити! Таж ви такі інакші, як всі, ви такі кохані, такі солодкі! Вірте, що я саме тому сказав, що в те не вірю. Адже я приятель вам!

ГАННА. Віриш мені?

КУРАКІН. Я прийду сьогодні до тебе, зараз, тепер.. ./хоче її поцілувати/.

ГАННА. /легко відштовхує його/. Добре! Але не приходьте тепер, пізніше... /скоро виходить/.

КУРАКІН. /сам/. Не виглядає вона на шпигунку! Що не кахи, не виглядає! Адже стільки днів минуло вже по шлюбі, а вона ні словом не скитала про державні справи, що робить її чоловік, куди їздить. Вона зовсім не цікавиться./ випиває кухлик меду/. Ні, вона рішуче не з тих! /підійшов до дверей/ А гей! Коршмарю!

ЯВА 7.

Входить Коршмар.

КОРШМАР: Слухаю, ваша світлосте, що ви бажаєте собі?

КУРАКІН. Ось тут тобі, коршмару, за гостину. /кинув на стіл гроши/. А тепер проведи мене до моєї хімнати.

КОРШМАР. Дякую вашій вельможності, дуже дякую і прошу за мною. Прошу туди.

КУРАКІН: А де спить боярина Болконова?

КОРШМАР: На долині, ваша вельможноте.

КУРАКІН: Дай мені свічку, коршмарю, я піду сам.

КОРШМАР: дозвольте, ваша вельможність, я заведу.

КУРАКІН. Ні, вертайся до світлиці. Зачини все добре, а як

хочеш бути безпечний, то скажи моїм козакам, хай відчинять вуха. Давай свічку!

КОРШАР: Що ваша світлість думаєте? Чим би?

КУРАКІН. /взяв свічку/. Кажу тобі: будь спокійний! І скажи моїм козакам, хай мають відчинені вуха! Ну, йди вже!

КОРШАР: /вклопився й вийшов/.

КУРАКІН. /Підходить до дверей Ганни й стукає/. Ганно Матвієвна! Не лякайтесь! Це я: Куракін. /що стукає/. Ганно Матвієвна! Відчиніть! /натискає на двері. Вини почали відчинятися. Іза завіси висувається кий і бе його по голові. Куракін падає і заразом відчиняються двері. За дверима стоїть Ганна.

ЯВА 8.

Входить Осаул.

ГАННА: /до Осаула/. Вбитий?

ОСАУЛ. Сомнівається. Й дуже легко вдарив. /нахилився над Куракіном/. Так виглядає посол його пресвітлої милості, князь Куракін?

ГАННА: /усміхнулася/. Ніби так. А що ж, не маєши тепер пошани до нього?

ОСАУЛ: Щі за шага.

ГАННА: /підійшла до вікна/. Пст! Тихо!

ОСАУЛ: Що такого?

ГАННА: Йкийсь гашір на подвір'ю... Пропали ми! /пішла в кімн./

ОСАУЛ: /заволік Куракіна до кімнати, засунув двері й став біля них на варті/.

ЯВА 9.

Входять два москалі...

1.МОСКАЛЬ: /до Осаула/. Ти не знаєш...

ОСАУЛ. Псст!

2.МОСКАЛЬ. Або що?

ОСАУЛ. За цими дверми спить баріння.

1.МОСКАЛЬ. А князь Куракін?

ОСАУЛ. Теж уже спить!

1.МОСКАЛЬ. Слухай, чоловіче добрий! А може б так збудити князя?

ОСАУЛ. Нізацо в світі!

2.МОСКАЛЬ. Коли бо діло пильне до нього є!

ОСАУЛ. Ік хочете, будіть! Я не буду й таки просто йому скажу: не велів мені ваша світлість будити, я не будив.

Хай вас побе, не мене!

2.МОСКАЛЬ: Побе! Ік Бог на небі, побе!

1.МОСКАЛЬ. Так, що ж робити? Діло пильне. Не збудемо - тамтой нас побе, збудемо - цей побе! А бий його вражасила! От, заковика!

ОСАУЛ. А я вам порадив би! Діло не заяць, не втече. Проспітися трохи князь, так я йому скажу, що ви ждете. І він вас закличе. А тепер я і самому чортові не радив би будити князя. Він і так сьогодні був дуже сердитий! А тепер ще будити! Ой! Він ось недавно заснув.

2.МОСКАЛЬ. Сердитий, кажеш?

ОСАУЛ. Дуже сердитий! Так мене лаяв, каже, як впустиш хочби собаку до мене, то, каже, велю тобі очі вибрати, руки, каже, повідрубую, ноги, каже, в колінах поломаю - страх був сердитий, сохрани Господи!

1.МОСКАЛЬ. Господи сохрани!

ОСАУЛ. І каже, мене навмисне бариння закликала сюди, пильний, каже, й нікого не поважся сюди пускати. Й аж забожився, що не пущу. Присяйбогу що не пущу!

1.МОСКАЛЬ. Значить, що ми, брате, робимо?

ОСАУЛ. Й ж кажу: лягайте тепер денебудь в стайні, а як тільки проспіться князь, так я йому й шепну, що ви вже давненько ждете й...

2.МОСКАЛЬ. Може, не кажи давненько! Готов побити!

ОСАУЛ. Може й справді не говорити, що ви давно приїхали. Й скажу, ось недавно й їдали тільки, доки його світлість відпічне, щоб сказати, що діло важне. От і все. А я зараз скажу вам і все буде гаразд.

1.МОСКАЛЬ. Може й справді так зробимо?

2.МОСКАЛЬ. Й кажу таки так робити! Тільки так!

1.МОСКАЛЬ. Ну, а як бити буде?

2.МОСКАЛЬ. Та защо?

1.МОСКАЛЬ. Що його не збудили?

ОСАУЛ. Не буде! Якщо пробудеться сердитий, так я скажу, що ви в тій же хвилі прибули, а як стане жартувати зі мною - а як в нього гарний настрій, то він завжди жартує - то я скажу, що ви давно вже приїхали, тільки я вас не пустив, мовляв, щоб не ницити сну його світlosti...

1.МОСКАЛЬ. Так скажеш?

ОСАУЛ. Скажу! Ік тут стою, що скажу!

1.МОСКАЛЬ. То ніби воно таx і водиться. То може ходім...

2.МОСКАЛЬ. А таки ходім! /виходять/.

ЯВА ІО.

Входить Ганна.

ГАННА. Ну, але ж бо й розмовний з вас пане осаул!

ОСАУЛ. Правда?

ГАННА. Але, що тепер зробимо? Куракін не рухається. Набуть таки ви його здорово зчесали кием.

ОСАУЛ. Голова москаля не така то дуже легенъка. Ну, а як не пробудеться, так Бог з'ним. Тепер тільки видістatisя разом з паперами Куракіна. От, що найважніше.

ГАННА: А його залишемо?

ОСАУЛ: Небезпечно воно, це правда. Краще ніякого сліду не залишати.

ГАННА: Не забувайте, що Болконов сюди вернеться й як не побачить мене, а тільки труп Куракіна, так всього догається.

ОСАУЛ: Так, це правда. Ви мусите втечі з Куракіном.

ГАННА: Мушу! Такий був приказ Верещаки. А відтак?

ОСАУЛ: Залишимо його десь в степу перед Чигирином, а самі ждатимем, як умовлено.

ГАННА: Може й справді так зробимо... Осауле, ви давно на службі чорнокирийників?

ОСАУЛ: Чи давно? Ні! Навіть ще року немає.

ГАННА: А ви знаєте князя Четвертинського?

ОСАУЛ: Князя Григора? Знаю.

ГАННА: Де він тепер може бути?

ОСАУЛ: Ви бажали б його побачити?

ГАННА: Так. Дуже.

ОСАУЛ: Коли б я не знав, що ви замужні, то подумав би, що князь Григор це ваш суджений.

ГАННА: І ви не помилилися б!

ОСАУЛ: Невже?

ГАННА: Так, я думала; що про моє насильне вінчання вже вся Україна знає...

ОСАУЛ: Я чув про це, але я думав, що воно трапилось з вашою сестрою:

ГАННА: Ні. Зі мною.

ОСАУЛ: А в такому випадку, хо це є Чагарська?

ГАННА: Це я!

ОСАУЛ: А ваша сестра?

ГАННА: В мене сестри немає.

ОСАУЛ: Значить, Чагарська й Болконова...

ГАННА: Це одна й ця сама особа.

ОСАУЛ: Воно тепер мені зрозуміле. Так, значить, я можу вам помогти.

ГАННА: Мені? В чому?

ОСАУЛ: В побаченні з князем Григорем.

ГАННА: Невже?

ОСАУЛ: Так. Бо я саме маю тепер із ним бачитися.

ГАННА: З ним?

ОСАУЛ: Ні. Властиво, з ним ні. Я мушу бачитися з осаулом Полегеньким, а цей знову буде з князем Григорем. Значить зробимо так, що ви поїдете зі мною, а я довезу вас до князя Григора.

ГАННА: Я вам дуже вдячна, осауле!

ОСАУЛ. А з князем Григором можемо стрінутися тільки серед ворогів.

ГАННА. Це правда! Так їдемо! /Осаул бере на плечі Куракіна, а Ганна палку з палерами й виходять/.

З А В І С А.

ДІЯ 2.

Середина гетьманського покою. Ліжко, столик і пара крісел.

ЯВА 1.

/На ліжку лежить хорий гетьман, біля ліжка стоять Браницький і лікар/.

ЯВА 2.

Входить Виговський.

ВІГОВСЬКИЙ. /тихо/. Їх Існовельможність ще спить?

ЛІКАР. /торкнувся руки Богдана/.

ВІГОВСЬКИЙ. /нахилився/. Ік здоровля?

БОГДАН. /роздріб очі/. Що сталося, Іване?

ВІГОВСЬКИЙ. Нічого, Ваша Існовельможність, нічого. Завжди тільки ті посли московські не дають нам спокою.

БОГДАН. Хто?

ВІГОВСЬКИЙ. Московські післанці, Батурлін і Михайлов.

БОГДАН. Нікого не хочу бачити! Чуєш, Іване? Нікого! /до лікаря і Браницького/. А чого ви не спите?

БРАНИЦЬКИЙ. Ще рано, Ваша Існовельможність!

БОГДАН. А мені здавалося, що так пізно.

ЛІКАР. Ваша Існовельможність повинні трохи заснути. Воно б полегчало.

БРАНИЦЬКИЙ. /Глянув на Виговського/.

ВІГОВСЬКИЙ. /Хитнув головою. До Богдана/. Я вже йду, Ваша Існовельможність. Тільки дозвольте спитати, коли зможуть царські післанці говорити з Вашою Існовельможністю?

БОГДАН. Тоді, коли я забажаю!

ВІГОВСЬКИЙ. Вони вже так довго ждуть....

БОГДАН. /до Браницького/. Поможи мені піднестися. /Лікар і Браницький помагають. До Виговського/. Ік їм нудиться, так обдаруй їх і хай вертаються. Так і скажи.

/До Браницького/. Подай мені кирею!

ВІГОВСЬКИЙ. Вклонився й тихо вийшов/.

-II-

ЛІКАР. Ваша Існовельможноте, я не раджу ставати. По такому спуску крові...

БОГДАН. /до Браницького/. Не тую кирею, Браницький. Чорну!

ЛІКАР. Прошу послухати мене, Ваша Існовельможноте, серце...

/Браницький підійшов до ліжка з кирею. Богдан поволі підвівся з ліжка. Браницький накинув на нього кирею, окутуючи його нею, лікар подав руку. Спираючись на рамя лікаря,

Богдан зробив кілька кроків і спинився, важко віддаючи. Відтак поволі підійшов до вікна./

БОГДАН. Відчини вікно! /Сідає/. Пахне осінню.

Браницький. Шумить Чигирин, мов далеке море.

БОГДАН. Не хочу, щоб мене похоронили в Чигирині.

БРАНЦЬКИЙ. Ваша Існовельможноте!

БОГДАН. /Звернув обличчя до лікаря й Браницького/ Ідіть!

Залишіть мене самого.

ЛІКАР. /Хотів перечити/. Ваша....

БОГДАН. Як потребуватиму вас, так вас замличу. Ти жди, Браницький. /До лікаря/. Ідіть собі! /Лікар виходить/.

БРАНЦЬКИЙ. Полегчало, Вашій Існовельможності?

БОГДАН. Здається мені, що я не сам, не сам. Біля мене всі мої полковники й отамани. Слухає мене Морозенко, слухає мене палкий Нечай, слухають мене тисячі-тисячі інших, що до останньої хвилини свого життя стояли при мені. А найближче мене стоять мої найкращі сподівання, улюблений син Тиміш. /павза/.

БРАНЦЬКИЙ. І тепер ми вірні Вашій Існовельможності!

БОГДАН. Не вигадали, що післали мені отруту. Не вигадали. Втрояла мене Москва своєю угодою, відібрала мені життя. Заломила вона всі мої широкі пляни, найкращі мрії зросту України.

БРАНЦЬКИЙ. Ніхто так, як Москва, не винищить України.

БОГДАН. Ніхто так не вміє зрадити, як москаль. Скрізь з України приходять вістки, що народ буриться, що вже тепер, доки я ще жив, московські комісари гноблять людей, ведуть їм по московські говорити:... Союзники!

БРАНЦЬКИЙ. Всі ремстують проти Москви.

БОГДАН. Багато в своєму житті я випив лиха, але умова виленська, найважче лихо мое. Коли б був мій Тиміш.

БРАНЦЬКИЙ. А Юрась, Ваша Існовельможноте?

БОГДАН. Юрко не те, що Тиміш. Зовсім не те. Хоч Хмельницький він, та все таки якийсь не Хмельницький. Нема тебе, Тимоше. Знаю я, що не довге вже мое життя.

А заплющу я на віки очі, та ще не застигну; а вже пічнуть вибирати гетьмана й опльовувати його. Так завж-

ди в нас було. Доки в мене сила, так бояться мене. А не стане сили в моїх руках, так не стане влади.

БРАНИЦЬКИЙ. А Хмельницький це сила.

БОГДАН. Не судилось мені скінчити війни так, як я бажав. Не вспів я свою правду скінчити й вмираю з великим жалем, бо не відомо, що після мене буде. Нехай виберуть тепер собі нового гетьмана вільними голосами.

БРАНИЦЬКИЙ. За твої велики заслуги перед військом запорожським, за твою криваву працю, за розум твій і хоробрість, якими ти прославив нас на цілий світ, ми повинні й після твоєї смерти рід твій шанувати. Ніхто в нас не буде гетьманувати, як не син твій, Юрій!

БОГДАН. Нема тебе, Тимоше! С тільки Юрко! /поволі підвівся і кинув у сад/. Хто там?

БРАНИЦЬКИЙ. Що сталося, Ваша Існовельможноте?

БОГДАН./голосніше/. Хто там?

ПУЗІНА. /підійшов до вікна/. Вибачте, Ваша Існовельможність. Не сподівався я, що Ваша Існовельможність не спочиває...

БОГДАН. Князь Пузина?

ПУЗІНА. Так, Ваша Існовельможноте, це я.

БОГДАН. А з вами?

ПУЗІНА. Срібний череп.

БОГДАН. Хто?

ПУЗІНА. Срібний череп, Ваша Існовельможноте.

БОГДАН. /до Браницького/. Впровадь їх зараз сюди. Мерцій!

БРАНИЦЬКИЙ. Ваша Існовельможноте, лікар заборонив кому небудь...

БОГДАН. Збройний!

ЯВА 3.

Входить старшина.

БОГДАН. Впровадити сюди князя Пузину з його товаришем, мерцій! /старшина вийшов/. Іди, Браницький, ти мені не потрібний!

БРАНИЦЬКИЙ. Ваша Існовельможноте, так не можна! Вашій Існовельможності треба спокою, хоч трохи спокою, а тут завжди....

ЯВА 4.

Входить Пузина й Вістун.

БОГДАН. / Поволі піdnіssя і хитнув рукою на Браницького. Браницький тихо вийшов/ Що скажете? /боязко/ З добром, чи з лихом прийшли?

ПУЗІНА. Трохи з добром, Ваша Існовельможноте, а трохи з лихом.

БОГДАН. /Важко дихаючи, показав на козака/. А... цей?

ПУЗИНА. Вістун, Ваша Ясновельможноте!

БОГДАН. Ну?

ВІСТУН. В полтавському полку, Ваша Ясновельможноте, бунт.

БОГДАН. /незрозумівши/. Що?

ПУЗИНА. Полковник Пушкаренко перейшов до... Москалів. А з ним разом....

БОГДАН. /Поволі падає з крісла/.

ЗАВІСА.

ДІЯ З.

Ліс. Посередині сцени вогнище, ніч.

ЯВА I.

Пузина й Верещака сидять біля вогнища.

ВЕРЕЩАКА. Повторю тобі: що добуте шаблею, то договором важко змінити.

ПУЗИНА. Легко сказати! Тільки тепер, думаю, важко змінити догові з москалями.

ВЕРЕЩАКА. Так, ні ти його не зміниш, ні я його не зміню.

ПУЗИНА. Найгірше, що кожної хвилини Господь готов покликати до себе старого гетьмана...

ВЕРЕЩАКА. Якщо вже не покликав!

ПУЗИНА. Прокопе! А яка на твою думку, наша ціль тепер?

ВЕРЕЩАКА. Наша ціль! Ти так, Юрку, говориш; якби зі смертю гетьмана Богдана наша ціль кінчилася. Чи думаєш, що інші гетьмани, що пануватимуть, коли б Господь дав як найдовше, по смерті гетьмана Богдана, не потребуватимуть нашої помочі? Чи думаєш...

ПУЗИНА. А Виговський теж?

ВЕРЕЩАКА. Виговський теж! Я його дуже шаную, подивляю його бистрий ум.

ПУЗИНА. Він так проти Москви, як і ми. Як врешті і гетьман Богдан.

ВЕРЕЩАКА. Так. Та тут тільки, бачиш, є суттєва різниця. Гетьман Богдан людина шаблі й з Москвою тепер говорить, як рівний з рівним. Ми признали зверхність царя. Гарно! Але хай цар не забуває, що в нас гетьман. І ще може надійти час, коли гетьман буде зверхником царя.

ПУЗІНА. Не з нашою Черню...

ВЕРШАКА. Правда, не з нашою черню. Хочеш бути нашим приятелем, то дружи з нами; не хочеш, так геть. Вони було б і більше по лицарські й...

ПУЗІНА. Високо політично.

ВЕРШАКА. Ній дорогий! З варварами немає ніякої політики.

Сік не рубаєш шаблею, так нічого не скористаєш!

ПУЗІНА. Іроповідуєш тут право шаблі, Прокопе.

ВЕРШАКА. Бачиш, як до кого і як з ким. Слово теж страшна зброя, знаєш сам, що я тієї зброї не тільки не цураюся, але навпаки, воюю нею вже кілька літ. Але тут бачу, що слово не поможе, а що гірше, занапастить усю справу. Тут треба шаблі.

ПУЗІНА. Але ще й розуму.

ВЕРШАКА. Є він у нас, тільки ми його чомусь-то не вживавмо там, де треба.

ПУЗІНА. /Глянув на небо. Позіхаючи/. Північ. Ти на коли замовив Буланого?

ВЕРШАКА. На північ. Повинен ось-ось бути.

ПУЗІНА. А чи можна знати, з якої речі тут має явитися полковник сердюцького полку?

ВЕРШАКА. Не тільки можна, але й треба. Річ у тому, що треба зробити повстання проти москалів.

ПУЗІНА. Що? Повстання?

ВЕРШАКА. Так. Звичайнісіньке повстання. Бо якщо ми цього не зробимо, так вони викличуть повстання серед наших козаків.

ПУЗІНА. Проти кого?

ВЕРШАКА. Проти гетьмана Богдана.

ПУЗІНА. Під милий Біг, Прокопе! І ти це щойно тепер мені говориш? Звідкіля ти це довідався?

ВЕРШАКА. Від своїх приятелів. А що я це тобі щойно тепер говорю, то не маєш чого дивуватися. Так і треба. Не треба було тобі того раніш говорити, бо справа ця була недозріла, але сьогодні вже час настав.

ПУЗІНА. А хто має робити повстання?

ВЕРШАКА. Не розумію тебе?

ПУЗІНА. Значить, хто з наших хоче робити повстання? Кого ще перемовили москалі, крім Пушкаренка?

ВЕРШАКА. Ти не догадуєшся?

ПУЗІНА. Ні!

ВЕРШАКА. Ряба собака!

ПУЗІНА. Хто? Хто?

ВЕРШАКА. Ну, наїду ж тобі, що ряба собака. Докладніше:

Буланій, полковник сердюцького полку. Хіба тобі не новина, що Буланого назвали козаки рябою собакою.

ПУЗИНА. Та, що ти тут теревені гнеш! Також про це ціла Україна знає, то хіба й до мене це дійшло. Останній дурень я не с.

ВЕРЕЩАКА. Навіть не сумніваєся.

ПУЗИНА. Слухай, Прокопе, я не розумію. Його перемовили москалі, щоб він зробив повстання проти гетьмана, а ти замість віддати його під гетьманський суд, якщо його тут на нараду й хочеш знову перемовити його зробити повстання проти москалів. Що воно за чудасія?

ВЕРЕЩАКА. Зовсім звичайна. І я певний, що ти теж це зрозумієш:

ПУЗИНА. А чому ти не скликав нас до Чортової Балки, тільки поблизу неї?

ВЕРЕЩАКА. Навіщо, невідомо ще, чи ширим друзям показувати дорогу до хати?

ПУЗИНА. Значить, все таки...

ВЕРЕЩАКА. Ясно, чорнокирейником Буланого не зробимо, навіщо отже кликати його в гостину?

ПУЗИНА. Слухай, Прокопе, а не знаєш ти, чи Буланого перемовили, чи... купили?

ВЕРЕЩАКА. Чи перекупили, не знаю і сумніваєся. Ряба собака не має цік. Ну, не забувай, що він полковник сердюцького полку. Ледве чи хто з москалів зміг би перекупити сердюцький полк.

ПУЗИНА. Не завжди треба перекуплювати грішми. Можна перекупити становищем, яке багато може дати, а по суті мало коштує.

ВЕРЕЩАКА. Так, як я знаю, то Буланого навіть не пробували перекуплювати. І тим гірше. /здалека чути тупіт/.

ПУЗИНА.. Що це? /Витягнув пістоля, Верещака також/.

ВЕРЕЩАКА. Четвертинський! Але кого він несе?

ЯВА 2.

Входить Четвертинський і несе, обкутану в кирею,
Теклю.

ПУЗИНА. Григор! Що це?

ВЕРЕЩАКА. Хто це?

ЧЕТВЕРТ. /Положив Теклю в глибині сцени/. Чи я знаю хто?
Чорт його знає, що воно?

ПУЗИНА. А де ж ти це найшов?

ЧЕТВЕРТ. Яких сто кроків від вас. Лежало на землі. Та я вязав:

ПУЗИНА. Хто ж це? Живий він?

ЧЕТВЕРТ./Сідає біля вогнища й закурує люльку/,
ВЕРЕЩАКА. Ще дихає! Тільки в мене горілки немає. Може у вас є?

ПУЗИНА. Я маю в сідлі. /Вийшов/.

ВЕРЕЩАКА. Григоре! Це ж жінка.

ЧЕТВЕРТ. Єге! Я теж це завважив!

ЯВА З.

Входить Пузина.

ПУЗИНА. Ще не очуяла?

ВЕРЕЩАКА. Ні! /Підійшов до Теклі, торкнув рукою чоло/. Дивно! Звідкіля взялася в неї така горячка? І взагалі дивна поява.

ПУЗИНА. Слухай, Прокопе, тут щось треба робити! Так не можна сидіти бездільно, як під нами горить. Ну, як ти думаєш?

ВЕРЕЩАКА. Про що?

ПУЗИНА. Якто про що? Чи ж довго тут сидітимем і ждатимем на Буланого, чи на рябу собаку число перше?

ВЕРЕЩАКА. Доки ряба собака число друге не очуяє й щось цікавого не скаже.

ПУЗИНА. А думаеш, скаже?

ВЕРЕЩАКА. Ясно, аджеж, вже тільки тому сюди прийшла, чи радше, приніс її Григор.

ПУЗИНА. Цей Григор мусить щось завжди викварити. Я не бачив пригоди без нього. І завжди мусить бути при тому якесь жінка.

ЧЕТВЕРТ. Хоч би навіть непретомна!

ПУЗИНА. Прокопе! Ти ж знаєш, що я найпізніше сьогодні вечір мушу бути у гетьмана. Аджеж там жде Оришка.

ВЕРЕЩАКА. Знаю дуже добре! Але гетьман знає про все.

ПУЗИНА. Не люблю ждати! /ДО Четвертинського/. А чому ж ти властиво мовчиш як води в рот набрав?

ЧЕТВЕРТ. А з ким маю говорити?

ПУЗИНА. Дуже приемна людина є тебе!

ВЕРЕЩАКА. Ти, здається, Юрку, не знаєш тайни Григора. Що правда, він завжди мовчаливий, але в цих днях він каже; жде його смерть,

ПУЗИНА. Сказав новину! Його жде, а ми вічно житимем?!

ВЕРЕЩАКА. Ні, не в тому річ. Він сподіється напевно, він чує цю смерть.

ПУЗИНА. Григоре! Невже? Ти справді такого сподієшся?

ЧЕТВЕРТ. Справді!

ПУЗИНА. З якої речі?

ЧЕТВЕРТ. Чи я знаю, з якої речі. Просто чую і вже. А най-
головніше, що я згину з жіночої руки.

ВЕРЕЩАКА./сміється/. От, верзеш.

ПУЗИНА. А я не казав! Хто чим воює, цей від того гине! Так
само і наш князь Четвертинський. Ага, братіку, попався!
Може б ти сказав нам, завіщо тебе убє жінка й котра? Во-
но нам цікаво знати!

ВЕРЕЩАКА. Я теж думав зпершу, що воно жарти. Але тепер ба-
чу, що Григор зовсім поважно думає про цю ворожбу.

ПУЗИНА. Ворожбу? Григоре, а чому ж ти мені цього не гово-
рив? Ти справді віриш у ворожбу?

ЧЕТВЕРТ. Вірю! І тому хотів би я, щоб ви мене залишили са-
мого. У мене ще не всі родинні справи поладнані, коли б
мене стрінула смерть, щоб хтось міг тим занятися.

ПУЗИНА. Нісенітниці плётеш! Раніш, чи пізніш згинемо, це
все правда, але годі розводитись над смертю, якби воно
чорт зна що було!

ЧЕТВЕРТ. Я зовсім не розводжуся. Спокійно жду її, вона
вже недалечко мене. Я ж добре почуваю її приявність, про-
сто чую, як вона наближається до мене, міг би вам сказа-
ти, де вона тепер є. Четвертинських українців вже мало
і хто його знає, чи зі мною не зайде в могилу останній
українець Четвертинський.

ПУЗИНА. Ще може не зайде, не можна знати! Моя родиночка
теж покидає свою віру, але я тим не журюся.

ЧЕТВЕРТ. Так, тільки в тебе є жінка...

ПУЗИНА. Ну, а хто ж тобі заборонив жинитися?

ВЕРЕЩАКА. А Степанові теж привиджувалася чорна жінка?

ЧЕТВЕРТ. Так.

ПУЗИНА. То це саме ця ворожба?

ЧЕТВЕРТ. Так кожний з нас бачить цю жінку тричі перед
смертю. Вперше так менш-більш тиждень перед смертю,
вдруге три-четири дні, а втретє і в останнє напередо-
дні смерті.

ВЕРЕЩАКА. А ти вже втретє її бачив?

ЧЕТВЕРТ. Ні, але вдруге вже.

ПУЗИНА. Коли?

ЧЕТВЕРТ. Три дні тому назад.

ПУЗИНА. Що ти говориш? А скажи, Григоре, як ти її ба-
чив? Вона говорить що? Показує? Чи як? І хто це?

ЧЕТВЕРТ. Існує у нас в роді повір'я - та чи правда це,
невідомо. Котрийсь з моїх пра-пращурів підозрівав, що
жінка його зраджує. Це, однаке, пізніше виявилося не-
правда. А мав він підозріння на одного з дружинників.
І замісць прогнати жінку, чи вбити дружинника, велів

він в льоху під нашим замком, вилупати в стінах проти себе два отвори, завбільшки росту людини. В одну прикував свою жінку, а в другому дружинника. А льох велів замурувати, залишаючи тільки отвір для себе, щоб могти тішитися своєю помстою. По смерті її почала показуватися чорна пані. Не робила вона нікому нічого злого. Тільки завжди її бачили, коли хтось мав умерти у Четвертинських. І тільки з мужеської лінії. Жінкам вона не показувалась.

ПУЗІНА. А як вона виглядає?

ЧЕТВЕРТ. Її бачили не тільки Четвертинські. Напередодні смерті стрия, Хведора, вона з'явилася при гостях, що сиділи при столі. А було це весілля.

ПУЗІНА. Князя Хведора?

ЧЕТВЕРТ. Так. Вона завжди кличе до себе Четвертинського тоді, коли він сягає по щастя.

ВЕРЕЩАКА. А як помер князь Хведір?

ЧЕТВЕРТ. Паршиво, як кожний Четвертинський. Вбила його при полюванні на дики власна жінка.

ПУЗІНА. Кинь забобони, Григоре! Що всі ми згинемо, як ти кажеш, трагічно, то навіть немає що й перечитися. А що воно з тобою якось не тес, бо не сягаєш по щастя.

ВЕРЕЩАКА. Ти помилляєшся, Юрку! Гетьман назначив Григора українським послом при Ракочім.

ЧЕТВЕРТ. А минулого тижня я залишив чорну стрілу в брамі замку Чагарських.

ПУЗІНА. Чорну стрілу? А то з якої речі? Хіба ж ти хочеш убити в двобою старого Чагарського?

ВЕРЕЩАКА. Його вже не треба вбивати. Хто зна чи він вернеться з Москви!

ПУЗІНА. То його завезли?

ВЕРЕЩАКА. Це все сталося тоді, коли ти слідив Пушкарена, Юрку. По наказу його царської величності, думаю, що за намовою Болконова, Зробили в замку трус, найшли ворожі для Москви папёри. Старого Чагарського вивезли до Москви на суд, а міжтим московський піп звінчив Ганну з Болконовим насильно.

ПУЗІНА. Якож це можливе? Українського вельможу не закликати на суд до українського гетьмана, а насильно везти в Москву? Та це ж проти договорів!

ВЕРЕЩАКА. Доки ти маєш шаблю, Юрку, доти ти сильний. А шабля гетьмана в піхві.

ПУЗІНА. А що ж гетьман на це?

ВЕРЕЩАКА. Що ж гетьман? Закликав до себе воєводу, зажадав суду в Чигирині.

ПУЗИНА. А воєвода?

ВЕРЕЩАКА. Воєвода показав відручене письмо царя, яким всі повновласті він має передати князеві Куракінові. І все!

ПУЗИНА. Гарні речі починаються!

ЧЕТВЕРТ. Так, це щойно починається! А не забувай, що в листі царя до Пушкаренка, цар обіцяє йому золоті гори.

Ти врешті, Юрку, цього листа віз, то знаєш.

ПУЗИНА. А ти звідкіля знаєш, що в листі є? Я листа передав Вєрешаці.

ЧЕТВЕРТ. Так, тільки я дозволив собі цього листа взяти, що правда може дуже ніжно, але з успіхом, від Куракіна.

ПУЗИНА. Ти? Ти був з Куракіном?

ЧЕТВЕРТ. Докладніше кажучи, в Куракіна. Як би не Ганна і Степаница, то я туди не дістався б так легко. І ще маю дістати деякі речі, тим разом від Болхонова...

ПУЗИНА. Ти швидше його дістанеш!

ЧЕТВЕРТ. О, коли б Бог дав як найшвидше! /Впялив очі в одно місце. лице скривилось. Остовпів/.

ВЕРЕЩАКА. Що тобі?

ЧЕТВЕРТ. Гляньте, гляньте!

ЯВА 4.

/На горбку, на заднім плані, показалась в чорній, довгій сукні пані/.

ЧЕТВЕРТ. /Тихо/ Чорна пані! Чорна пані!

ВЕРЕЩАКА. /Вистрілив з пістоля на ю/.

ЧЕТВЕРТ. Швидко прийшла до мене в третє!

ВЕРЕЩАКА. Це ніяка чорна пані! Просто туман степом так уложився, що побуджена твоїм оповіданням наша уява, добачила в ньому чорну паню.

ЧЕТВЕРТ. А в такому випадку чому ти стріляв?

ТЕКЛІ. / Підвілася і сіла/.

ПУЗИНА. /Показуючи на Теклю/. Ось чому Прокіп стріляв.

Як би був знав, то стрілив би швидше.

ВЕРЕЩАКА./Підійшов до Теклі/.

ТЕКЛІ. Хто ви?

ВЕРЕЩАКА. Е, ні, серденько, так не годиться. Ти радше поясни нам, хто ти й звідкіля ти тут взялася?

ТЕКЛІ. Доки не знатиму, хто ви, не скажу ні слова.

ПУЗИНА. Ну, то підождемо! Але як доведеться нам довго ждати; тоді попрохамо заговорити...

ЧЕТВЕРТ. Ну, що далі?

ВЕРЕЩАКА. А ти як? Вже до їзди готовий?

ЧЕТВЕРТ. Думаю, що треба буде її відвести в Чигирин. Що ж тут довше будемо робити?

ТЕКЛЯ. /Побачивши Четвертинського/ Я вже знаю, де я є: Слава Богу!

ВЕРЕЩАКА. Ну?

ТЕКЛЯ./Показує на Четвертинського/. Це той козак, що був у нас...

ВЕРЕЩАКА. Де у вас?

ПУЗІНА./сміється/. А не казав я Четвертинського всі жінки знають.

ТЕКЛЯ. У нас, в замку, в Чагарах.

ВЕРЕЩАКА. Бога бійся, дівчино, а ти як сюди доволіклась?

ТЕКЛЯ. Мій брат є осаулом полковника Буланого: Він приїхав до мене, дав мені наказ їхати в Чигирин. А в Чигирині я мала все розказати.

ВЕРЕЩАКА. Що все?

ТЕКЛЯ. Брат мій сказав мені те слово, яке я повинна була сказати в Чигирині, а тоді мене заведуть до гетьмана. А гетьманові я мала все сказати.

ВЕРЕЩАКА. А чому твій брат сам не поїхав?

ТЕКЛЯ. Казав, що він не може їхати. Діла пильні є в нього.

ЧЕТВЕРТ. А де ти мене бачила?

ТЕКЛЯ. Я бачила, як Степаница вас вела до дверей князя Куракіна. Я тоді вважала, щоб хтось з гостей не вийшов зі світлиці на коридор.

ЧЕТВЕРТ. І Степаница казала тобі вважати?

ТЕКЛЯ. Так, вона й пані Ганна.

ВЕРЕЩАКА. А як зветься твій брат?

ТЕКЛЯ. Осаул Савицький.

ВЕРЕЩАКА. /тихо/. Ілелі! Ілелі!

ТЕКЛЯ. /усміхнулась/. Срібний череп!

ВЕРЕЩАКА. Ну, так витай нам! /подав руку й підвів її зі землі/. Будь нашим гостем, бо як бачиш і ми одної крові з тобою.

ТЕКЛЯ./перехристилася/. Слава Богу, що я між вами. А то брат вислав мене на смерть.

ПУЗІНА. А ти боялася її?

ТЕКЛЯ. Ні; тільки я дуже хотіла ще перед смертю помогти братові. Ми сироти на світі. Я маю тільки брата, а він тільки мене.

ЧЕТВЕРТ. Скільки літ тоді?

ТЕКЛЯ. Чотирнадцять. Мене звуть Текля.

ВЕРЕЩАКА. Гарно дитино! Тепер дамо тобі трохи зісти й ... розкажи нам усе докладно, Юрку, візьми з моєго сідла...

ТЕКЛЯ. Ні, ні! Ми мусимо іхати. Як найшвидше іхати. Інакше все пропало.

ВЕРЕЩАКА. Спокійно, спокійно, Теклю. Ще нічого не пропало.

ТЕКЛЯ. Ви хіба не знаєте, що сталося. Адже ж треба рятувати пана полковника...

ПУЗІНА. Ікого полковника?

ТЕКЛЯ. Полковника Буланого. В нього на станиці маскалі зробили трус, закували й кудись вивезли. /ВСі заніміли/.

ВЕРЕЩАКА. Що ти говориш, дівчино?

ТЕКЛЯ. Так! Так! Мій брат приїхав до мене і сказав іхати в Чигирин, щоб повідомити гетьмана.

ВЕРЕЩАКА. А хто закував полковника?

ТЕКЛЯ. Ікийсь Болконов, ириїхав ніччу з маскалями й над ранком уже іх не стало.

ПУЗІНА. Це неймовірне! Адже Буланий був приятель...

ВЕРЕЩАКА. Вибач! Але якщо так, то справді немає чого гайти часу. Ідьмо!

ТЕКЛЯ. Так, так, ідьмо! Тільки в мене коня немає. По-дорозі впав. І мусіла пішки йти. Й тому так утомилася.

ЧЕТВЕРТ. Нічого! Поїдеш зі мною. Мій кінь видерхіть троє. /Далеко чути дзвін/.

ПУЗІНА. Що це?

ТЕКЛЯ. Це дзвони! Десять бути дзвони. Може напад який...

ВЕРЕЩАКА. Це з Чигирина. /Усі випрямiliсь i зняли шапки.

Перший перехристився Четвертинський, за ним Верещака, відтак Пузина. За ними, нічого незнаючи, перехристилася Текля./.

ТЕКЛЯ./Торкнула в руку Четвертинського/. Що сталося?

ЧЕТВЕРТ. /Погладив її по голівці/. Гетьман Богдан помер.

З А В І С А.

ДІЯ 4.

Середина селянської хати. Стіл і стільці.

ЯВА І.

Болконов, Пушкаренко і Буланий.

БОЛКОНОВ. /Сидить в центрі стола. На столі, біля нього лежить мішочок з грішми/. Панове полковники! Знає їх пресвітлість цар-государ, що багато городового козацтва йде за Виговським. Взяв він міліоновий скарб Хмельницького, викопав зі землі те золото, що його роками збирал для України гетьман Богдан, і тому йдуть за ним городові. Правдиве лицарство, Січ, низове військо, зрозуміло, що тільки під православним царем може Україна спокійна бути! Ось тому й їх пресвітлість цар посилає мене до вас, щоб я зібраав вас, вірних присязі гетьмана Богдана, ѹ щоб ви розіслали в народ універсали. Хай нарід не слухає Виговського, бо тільки правдиву поміч і батьківську опіку може найти в його пресвітлості царя! Знаю, що на все те потребуватимете помочі. Знайте, що їх пресвітлість не забуває за своїх вірних синів, ось тут маєте на ваші потреби. Як потребуватимете більше, то передасть вам князь Курakin.

ПУШКАР. Що Виговський зрадник, я це давно говорив! Що Виговський підкупив козацьких городових старшин, це я також знаю. І тому я на похорон гетьмана до Чигирина не поїхав. Я знаю кращих лицарів, що їм належало б гетьманську булаву в руках держати, а не Виговському, цьому шляхтичеві, що тільки свою шляхту знає і наших братів москалів не навидить. Якщо посол Болконов, приобіцює нам пресвітлу поміч царя, то ми цілий люд матимем за собою. Чернь нас розсудить, хто з нас правий, а хто ні! Чернь постановить таку владу яка їй подобається, а не різні Пузини, Верещаки чи Четвертинські. І коли б я сьогодні міг зустрітись з таким князем Четвертинським,,,

/Двері потихо відченилися, перед останніми словами Пушкаря і на порозі зявився Четвертинський з двома пістолями в руках/.

ЯВА 2.

Четвертинський.

ЧЕТВЕРТ. Можеш! /Глумливо усміхнувся. До Пушкаря/. Полковнику, ти бажав зі мною говорити. Ось я і є. Якщо дозволиш, можу навіть сісти, хоч чомусь ти мене не просиш.

ПУШКАР. /Здивовано/. Як ти сюди дістався?

ЧЕТВЕРТ. Зовсім звичайно! Дізнався я, що ви робите нараду, що задумуєте бунт проти нового гетьмана, ну й забажав з вами поговорити.

БОЛКОНОВ. /До Пушкаря/. Полковнику, вимагаю від вас, щоб ви зараз закликали сюди козаків і придержали цього...

ЧЕТВЕРТ. Спокійно, Болконов! Спокійно! Пушкар тепер тут ні при чому, бо ти тепер в моїй гостині. І я попрощу тебе сісти, Болконов, будь ласка, сідай, бо можеш лягти й не піднятися більше.

ПУШКАР./Встав/. Четвертинський! Здивувала мене дуже твоя приявність тут, бо бачу, що є між нами вже зрадники...

ЧЕТВЕРТ. Без таких гучних промов, Пушкаренку! Ти не перед чернею говориш, не до люду, а до мене, Не мусиш так високо говорити, ти ж знаєш, я людина спокійна, багато говорити не люблю...

ПУШКАР. Четвертинський! Ти зараз звідсіля вийдеш.

ЧЕТВЕРТ. Ні! Пушкаренку! Не вийду.

ПУШКАР. Хіба ж ти не хочеш, щоб я вжив зброї?

ЧЕТВЕРТ. Проти тебе, Пушкаренку, ні проти Буланого я не вживаю зброї. Дуже рідко вживаю зброї проти братів моїх, навіть коли вони помилляються і роблять дурниці. Але проти заволок на цій землі, я завжди вживаю зброї.

ПУШКАР. В такому випадку, ми, панове, попрощаємо князя Четвертинського.

ЧЕТВЕРТ. Не попрощаєте!

ПУШКАР. Четвертинський! Ти забуваєш, де ти є!

ЧЕТВЕРТ. Ні! Зовсім не забуваю і здається, не швидко Забуду. Не думайте, що хочу вас образити. Ніколи! А тільки я хотів би з вами поговорити. Так, знаєш, Пушкаренку, як колись ми з тобою широко жили. Знаю, що ти шляхти ненавидиш, але раз я тобі доказав, що шляхта теж вміє бути вдячна. Ти пригадуєш, Пушкаренку?

ПУШКАР. Пригадую!

ЧЕТВЕРТ. Ну, ось і бачиш. Ось; значить і я хочу теж в тебе одної прислуги просити.

ПУШКАР. Ні!

ЧЕТВЕРТ. Ex! Пушкаренку! Не будь невдячний! Адже ж люд уміє бути вдячним, а ти належиш до люду. Хіба ж не так?

ПУШКАР. Ти не думай, що як ти мені раз врятував життя, то зараз можеш вимагати чорт зна чого...

ЧЕТВЕРТ. Облишмо це, Пушкаренку, бачу, що ти сьогодні надто сквильований. Я хочу бути трохи вашим гостем. Для мене є тільки ви два й я прийшов тільки до вас обидвох.

БОЛКОНОВ. /До Пушкаря/. Вибачте, полковнику, цей добродій...

ЧЕТВЕРТ. Я прийшов до вас, не як ворог, а як приятель...

ПУШКАР. Приятель з пістолями!

ЧЕТВЕРТ. Такі часи; Пушкаренку, пришли, що до приятелів ідеється з пістолями. Тому я не винен. Сідай, Пушкаренку, поговоримо! Ще раз повторю, що я зброї не вживаю, а щоб ти певний був, так бачиш ось тут, кладу пістолі й рушники. Те, що я хочу сказати, то прошу мене востаннє вислухати.

ПУШКАР. Чому в останнє?

ЧЕТВЕРТ. Кажу ж тобі, відхожу туди, звідки люди не вертаються. А тому говорю з вами широ. /Витягнув калашник з тютюном й почав набивати люльку/. Всі ви знаєте, хто я є всі ненавидите мене. Ти мене, Пушкаренку, ненавидиш, бо я князь, а ти, Буланий, тому, що я чорнокирейник, маю більшу владу від тебе й більше знаю, як ти. Не моя вина в тому, що я знаю про ваші підступи мовляв, тебе, Буланий, заковуть в кайдани, москалі вивозять, а в степу відковують і ти вільний їдеш з послом царської величності на нараду. Я відразу зрозумів твій підступ - правда?

БУЛАНИЙ. Брешеш, Четвертинський! Ти все собі це з пальця виссав!

ЧЕТВЕРТ. Май відвагу, Буланий, хоч тепер до цього признаєшся! Ти, полковник сердюцького полку, не знаєш, що маєш в себе найбільше чорнокирейників... Смішний, ти Буланий, чи я тобі за твої хотрості, докір роблю? Зовсім ні, навпаки, я тебе в чорнокирейники взяв би, тільки знаєш, якби ти й Пушкаренко, були українцями. А ви українцями не є...

ПУШКАР. Що ти верзеш?

ЧЕТВЕРТ. /Показує на мішочок з грішми/. Ви не хотите призадуматися, що це ось, це не є ніяка ласка, ніяке довіря, а тільки просто пожичка, через яку ви берете ярмо на свої ший, яку на ваших синах і внуках ваших сторицю відібуть. Ви тепер цього не хотите...

ПУШКАР. Досить! Моя совість каже не погоджуватись на те, що роблять зрадники, такі як Виговський....

ЧЕТВЕРТ. Вибач, Пушкаренку, ти давно не злюбив Виговського, отже ні при чому тут його нібито зрада...
ПУШКАР. Хто раз заприсягнув, так мусить присяги додержати!
ЧЕТВЕРТ. А як заприсягнув на смерть собі, на вічну неволю цілого народу?
ПУШКАР. Про що ти говориш?
БОЛКОНОВ. /підводиться й хоче щось сказати/.
ЧЕТВЕРТ. Сиди, Болконов, і мовчи, бо куля в лоб!
БУЛАНИЙ./встав/. Вибачте, панове, але й я теж не дозволю ображувати...
ПУШКАР. /сердито/. Хто кого ображує? Про що ви говорите?
ЧЕТВЕРТ. Поволі, панове! Я не ображую, тільки передбачую, що злука з Москвою буде для нашої батьківщини загибллю!
ПУШКАР. А як посол їх пресвітлої царської милости...
/За дверми зчинився гамір. Пушкар підійшов до виходу/.

ЯВА З.

Входить Ганна з наготовленими пістолями в руках.
ПУШКАР. Що це, напад?
ГАННА. Добрий день, пане полковнику, це не є напад, Тільки в мене до вас лист від генерального судді.
ПУШКАР. А він що хоче? /Бере від Ганки лист/.
БОЛКОНОВ. /До Ганни/. Ти тут що хочеш? Звідкіля ти тут?
ПУШКАР. /Прочитавши лист/. Нас зрадили, пане после! Той, хто нас зрадив, заплатить нам за це. Генеральний суддя велить мені з вами явитися в себе, зараз по одержанні цього наказу. Я мушу повинуватися моїй владі. Але вас можу тільки просити: чи поїдете зі мною, чи я маю передати генеральному судді, що ви тоді будете з ним говорити; коли він до вас звернеться?
БОЛКОНОВ. Я посол царя! А ви, полковнику, теж можете знечтувати лист козацького генерального судді, бо я в імені їх пресвітлості царя Олексія Михайловича приймаю вас, полковнику Пушкаренку, й вас, полковнику Буланий, під його високу опіку.
ЧЕТВЕРТ. Полковнику, що вибираєте, ласку з московської руки, чи кару від рідної матері?
БОЛКОНОВ. /Вихопив у Буланого пістоль/.
ГАННА. /Кричить/. Григоре!
ЧЕТВЕРТ. /Кинувся в ноги Болконова, той в цей час стріля/.
ГАННА. /В той час коли вони на підлозі борікаються, Ганна стріляє в Болконова, але поцілила в Четвертинського/.
БОЛКОНОВ. /тікає з хати/.

ГАННА. /Кинулась до Четвертинського/. Григоре! Григоре!

БУЛАНІЙ. /Біжить за Болконовим/.

ПУШКАР. /побачив, що Болконов тікає/. Ловіть Болконова!

Ловіть! /біжить за ним/.

ГАННА. /Віля Четвертинського, плаче/.

ЯВА 4.

Входить Пушкар.

ПУШКАР. /входить дуже помало і тихо хреститься/.

ГАННА. /до Пушкаря/. Чому ви хреститесь? Адже Григор живий?

ПУШКАР. Григор живий! І повірте, він живий буде! Не такі він уже мав рани, а все вигоював. Дасть Бог вигоїть і цю!

ЧЕТВЕРТ. /відкрив очі/. Ти, Ганусь?

ГАННА. /Плаче/.

ПУШКАР. Будь спокійний, княже! Не мине доба, а обидва поїдемо в Чигирин.

ЧЕТВЕРТ. /Усміхнувся/. Я є зовсім спокійний, Пушкареину, тільки ти сам поїдеш до Чигирина. Я поїду де інде...

ГАННА. Ні! Ні! Григоре! Ти з нами поїдеш.

ЧЕТВЕРТ. Ви не жахайтесь так моєю смертю! Це було певне! Я це вже знав кільканадцять днів наперед. Це кожний Четвертинський знає. І кожний гине з рук жінки, тільки не завжди своєї. А я гину з рук свого кохання. Чомусь я найшов ласку в чорної пані.

ГАННА. Ні, ні, ти не згинеш, Григоре; ти не згинеш!

ЧЕТВЕРТ. Я мушу вмерти, Ганусь, мушу. Я це дуже добре знав. /Положив руку Ганні на голову/. Тільки дуже мені тебе шкода. Ми так рідко бачились зі собою...

ГАННА. Тепер будемо разом, Григоре, Завжди разом...

ЧЕТВЕРТ. Так, тепер будемо разом, завжди разом... /Найшов в Ганні на киреї знак "срібний череп"/. Знаєш, Ганусь. Найбільше мені жалко за цим знаком, я так мало зробив для нього. /Заплюшив очі/. Срібний череп!...

ЯВА 5.

Входять Верещака й Пузина.

ВЕРЕЩАКА. /Побачивши мертвого Четвертинського зняв шапку, Пузина також/. Жорстока доля!

ПУЗИНА. Це ти про смерть Григора?

ВЕРЕЩАКА. І про смерть Богдана й про смерть Григора. Двох найсильніших людей не стало на Україні. І обидва згинули від своїх!

ПУЗИНА. Від своїх?

ВЕРЕЩАКА. Одного й другого вбила чернь.

ПУЗИНА. Не розумію, якто чернь?

ВЕРЕЩАКА. Хіба ж бунт не належить до привелів черні?

А коли б бунт не дозрів був у козацькому війську, чи то так скоро помер би гетьман Богдан? І коли б не бунт Пушкаря, то чи не жив би й не працював Четвертинський?

ПУЗИНА. Це правда..

ВЕРЕЩАКА. /до Пушкаря/. Що, пане полковнику, друга ви проваджуєш у далеку дорогу?

ПУШКАР. І лицаря, панове!

ГАННА./що була звесь час біля Четвертинського, встала/.

ВЕРЕЩАКА. Це ви, Ганно Матвієвно?

ГАННА. Так, це я! Поїду до вас, щоб заступити вам Григора.

ПУЗИНА. Як заступити?

ГАННА. Ви втратили лицаря, якщо мене приймете, матимете месника. /Пузина й Вєрещака, низько вклоняються Ганні/.

З А В І С А.

КІНЕЦЬ.

